

TÜRK DİLİNİN EKLERİNİ SINIFLANDIRMANIN ESASLARI*

Zikri TURAN**

Öz: Türk dilciliği, Arap ve Hint Avrupa geleneginin eksik bir Şekil ve anlam iliŐkilendirmesiyle belirlenen kelime odaklı dilcilik kùltürüyle ŐekillenmiŐtir. Gelenegün, bilimsellik çalıŐmalara hakim olan mevcut ek sınıflaması, sürdürülemez kabuller üzerine bina edilmiştir. İki ek, çok kelime türü sınıflamasına dayanan ve artık sorgulanmakta olan bu durum, Türk dilinin eklerini yeniden sınıflandırmayı gerektiriyor.

Sınıflama, sadece, karşılıklı bağımluluk ilişkisi ölçüleriyle tabi oldukları ekleşme dizisinin karşılıklı düzenine göre yapılabilir. Bu düzene göre, iki kelime ile sayısız alt türleri bulunan on ek çeşidi, dilin bütün aşamalarını gerçekleştirilmektedir. Burada, kelime ile eklerin türleri ve sayıları, ekleşme dizisinin karşılıklı düzenindeki gerçekleŐmelerin tanıklığıyla açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekleşme, yerdışlık, yandaşlık, karşılıklı.

The Basics of the Categorization of the Affixes in Turkish Language

Abstract: Turkish philology was shaped by Arabian and Indo-European word oriented philological tradition which is determined by a deficient form and meaning association. The existent suffix classification which dominates scientific studies is based on unsustainable acceptances. The situation relying on two-affixes and multiple-word type categories is being questioned and necessitates a new classification of the affixes of Turkish language.

Such a classification can only be made according to the “opposition order of the paradigm” as the suffixes subject to mutual dependence measures. According to this order, two word types and ten suffix classes with their countless subtypes realizes all processes of the language. Hereby, the types and numbers of words and the affixes are clarified with the evidence of their realization in “opposition order of the paradigm”.

Keywords: suffixation, syntagm, paradigm, opposition

Eksik bir Şekil/anlam teŐhisi üstüne kurgulanan kelime odaklı tecrübelerin etkisi altındaki bir sınıflama, dilcilik çalışmalarının hiyerarŐisinde sonraki aşamaya denk gelmesi sebebiyle Türk dilciliğinin Őekillenmesine de yol açmıŐtır. Günün gerek eğitim öğretim süreçlerinin gerekse bilimsel nitelikteki dilbilgisi çalışmalarının, iki ek ile çok kelime türü varsayımına göre Şekillenen bu sınıflamaya dayanarak yürütüldüğü gözlenen bir durumdur. Arap ve Hint/Avrupa dilcilik geleneklerine

* Türk Dil Kurumunun düzenlediği, “Türk Dil Bilgisi Toplantıları-V Türk Dilinde Eklerin Sınıflandırılması Sempozyumu 24-25 Kasım 2016 İstanbul” adlı toplantıda bildiri olarak sunulan bu makale, yapılan ekleme ve düzeltmelerle güncellenmiŐtir.

** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakùltesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya / TÜRKİYE. E-posta: zturan@sakarya.edu.tr ORCID No: 0000-0002-0248-514X

dayanan bu tecrübe, kelime ile eki, anlama işlevi bütün yönleriyle ölçme imkanı veren ekleşme düzenine rağmen Türk dili çalışmalarına hakim olmuştur.

Kelimeyi ikiden çok, ekleri ise iki başlık altında telakki eden bir ana düşünce etrafında toplanabilen bu tecrübenin sonuçları dilin unsurlarını sınıflamanın her aşamasında kendini göstermiştir. Nitekim, bir dili bütün unsurlarıyla temsil eden cümlelerin telakkisinde de meyvesini veren bu tutum, bitmeyen ancak hiçbir zaman hal yoluna konulamadığı halde aynı zeminde sürdürülen çelişkili tartışmaların eşliğinde bütün cümle bahislerini biçimlendirir. Çalışmalarda tekrar edile edile yerleşmiş, yerleştikçe tartışılmaz hale getirilmiş belli kabullerin çelişkileriyle beslenip dağılan sonuçlarıyla bu durum, dilcilik tarihini başından sonuna içine alan sürecin sonunda biriken bir yük halini almıştır.

Bu, Türk dilinin kuralları belirleyici kazanımlarını dikkate almadan geliştiği için, dilcilik çabalarının eksik kalmasından kaynaklanan bir durumdur ve dilciliğin, kelimelerin anlamı/şekli ile onların söz içinde yüklendikleri işlevleri yadaş yandaş karşıt ilişki düzenine göre sıralanmış yapıda karşılayan ekleri kesin ölçüleriyle ayıran Türk diline has ekleşme bilgisi kültürünün yönlendirici etkisinden uzak kalarak şekillenmesini yansıtır.¹ Adı ister yapı(sal)cılık, ister işlev(sel)cilik, üretici dönüşümcülük ya da başka bir şey koyulsun böyle bir dilcilik çabasının, anlam içerdiği ve müstakil olarak da algılanabildiği için kelimeye bağlı kalması, bunun da kontrolü biçime bırakması kaçınılmazdı. Kelimelerin anlama bağlı çeşidi ile ekleşme süreçlerinde yüklendikleri işlevlerinin ve türlerinin karıştırılması sonucuna göre şekillenen dilcilik kültürü böyle oluştu. Sorun, Türk dilinin ekleşme bilgisi ile anlamlar ve işlevler arasındaki ayırımı kendi başlarına yeterli fırsatı vermesi mümkün olmayan diğer dillerin yapılarının bu iki esas sınıf üzerinden karşılaştırma zeminine taşınamayışı olarak özetlenebilir. Dilcilik çalışmaları, bu sürecin sıhhatli yürütmesine imkan verecek bir hiyerarşi ile gelişmemiş, Türk dilinin, ölçümü sorunlu diğer sınıf dillerin yanlış kurgulanan anlam/kelime odaklı tecrübelerinden kotarılan dilcilik ölçülerine eklememesiyle, asla mukayese edilmesiyle değil, günün sonuçlarına ulaşmıştır. Eğitim öğretim süreçlerinde ve bilimlik sınıflamalarda boğuşulmak zorunda kalınan sonuçlar bu yoldan gelmiştir.

Ancak yoğunlaşan dilcilik çalışmalarının, Türk dilinin unsurlarının tayini ve tarifi konusunda sıklıkla yüzleşmek zorunda kaldığı sorunlar, yerleşik dilcilik kültürünün sorgulanması fikrini de oluşturmakta ve güçlendirmektedir. Elbette bu, yerleşik dilcilik kültürü ile Türk dilinin ekleşme kültürü arasında yapılması zorunlu bütünlüklü karşılaştırmaların eşliğindeki bir aşamadır.²

¹ Yerleşik dilciliğin bu durumunu belgelemek üzere topladığım bazı tespitleri, daha önce sunduğum iki bildiri ile paylaşmıştım (25-30 Ağustos 2015, Kaposvar-Macaristan; 29-31 Mayıs 2016, Celalabat-Kırgızistan). Konumuzun bütünlüğüyle doğrudan ilgisi bakımından bu sunumların bir özeti yazının sonuna eklenmiştir. Bk.: Sonnot.

² Ekleri, yedi ana çeşit/üst kategori ile sınıflandırdığım (yedili sınıflama) bir bildiriyi 4. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayında (25-29 Eylül 2000, Çeşme; basımı 2007) sunmuştu. Şüphesiz, Türk dilinin herhangi bir eki hakkında, varsa, kelime çeşidi ile ilgili olarak bir sorgulama niteliğinde yapılan her açıklamayı eklerin sınıflandırılması problemi konusunun bir parçası olarak anmak mümkündür. Buna imkan bulunmamakla birlikte, sınıflamayı doğrudan amaç edinmeleri bakımından DELİCE (2000) ve GÜLSEVIN (2004)'in çalışmaları burada söz konusu edilebilir.

Burada paylaşılan, eşğin biraz ötesine geçerek, Türk dilinin eklerinin tayininin nasıl yapılması gerektiği konusunda vardığım sonuçların ana çizgilerinin bir özetidir.

Ekleşme dizisinin karşılıklı düzeni

Dilin bir anlaşmanın aktarma aracı niteliği kazanması, unsurlarının bir cümle kuruluşu düzeninde toplanması ile mümkün olmaktadır. Bu düzen ise cümle dediğimiz sözün unsurlarının karşılıklı ilişki içinde, birbirlerine bağlılık ve bağımlılık kuralları eşliğinde eklenmeleriyle teşekkül etmektedir. Söz içinde unsurların birbirlerini belirleyici ve sınırlandırıcı değer oluşturan bu karşılıklı bağımlılık ilişkisine kısaca **karşılıklı**, sözün karşılıklı aracılığıyla oluşan ilişkileri bütünüyle temsil eden düzenine **karşılıklı düzeni** diyebiliriz. Bu düzenin, tekemmül etmiş sıralı bir dizi halindeki morfofonetik – morfofonemik karşılıklı eklerle ve eklenmeye dayalı öne çıkan Türk dilindeki karşılığına ise ancak **ekleşme dizisinin karşılıklı düzeni** diyebiliriz. Mevcut **şekil bilgisi/morfoloji** ise, ana malzemeyi oluşturmalarına rağmen, bu düzenin bütününe içeren ve ifade eden **ekleşme bilgisinin** ancak sonuçlarından olan kelime ile eklerle ait sınırlı bilgiyi karşılayabilmektedir. Bu, **ekleşme bilgisi** teriminin, geçmişe yönelik mevcut eksik **morfoloji/şekil bilgisi** yerine geçmesi için teklif edilen değil dilcilik faaliyetlerinin yönünü belirleyerek yukarıda çerçevesi çizilen kapsamlı içeriğini tespit etmek üzere şekillenmiş yeni dilcilik terimi olduğu konusunun anlaşılmasını gerektiren bir durumdur.

Cümle, dilin, anlamı merama/yoruma dönüştürerek anlaşmayı mümkün kılan bir aktarma aracı aşamasına geçişini temsil eder. Zengin (uzun) bir cümle, daha alt seviyedeki bütün unsurları barındırır. Türk dilinin cümlesine hakim olan **ekleşme dizisinin karşılıklı düzeni** sayesinde, dilcilik faaliyetlerinin dilin unsurları hakkındaki bütün problemleri sonuçları tahmin edilebilecektir.

Ekleşme dizisinin karşılıklı düzeni, eklerin sınıflamasının, kelimelerin sınıflamasıyla birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Sınıflama bir bütün olarak kelime ile kelimenin, kelime ile ek, ek ile ek birbirlerini var eden şekillendiren karşılıklı ilişkilerinin/karşılıklarının tespiti üzerinden yapılabilir ve bu işlem tamlama ile cümlenin mahiyetini belirleyip sınırlarını çizmeyi de içerir.

Doğru sınıflama, aşağıda sıralanan kanunlara uyularak yapılabilir:

1. İsim ile fiil sınıfının takibini esas almadan yapılan herhangi bir sınıflamanın isabetli olması ihtimal dışıdır. İsim ile fiil sınıfının farkı, iki ana sonuç doğurur: Önce, ekleşme dizisinin başında yer alan kelimeyi ve türünü belirler, sonra ekleşmenin diğer unsuru olan ek(ler)in her türlü ilişkisinin temeline, bu tür farkına göre eklenme şartını yerleştirir. Ekleşme dizisinde fiilden isme ve isimden fiil sınıfına geçişi yine isim ile fiil sınıfında görevlendirilen morfemler sağlar. Bu münavebe ile ekli her unsur isimden isme, isimden fiile, fiilden fiile ve fiilden isme geçişlerden birini karşılar. Netice olarak, ekli her unsur yine isim ya da fiil kategorisinden biri ile sonlanmak zorundadır:

Aş+lar+dan	+	ye-me-di+n+iz
İş + Ø + Ø	+	aş- Ø –ar+Ø+Ø

Buna göre ekleşme dizisinin başında yer alan unsurun, ekleşme sürecinden önce de bir içeriği, ona adet olduğu gibi anlam diyelim, ve bir şekli vardır. Bu şekil ya eksiltisiz ya bir eksiltili telaffuza sahiptir. “Aş+Ø” derken bir yiyecek maddesini, “aş-Ø-” derken bir hareket türünü algılarız. “Aş+Ø”, ağaç+Ø, ev+Ø, alet+Ø, iş+Ø, kalem+Ø ... , “aş-Ø-” örneği de aç-Ø-, seç-Ø-, geç-Ø-, kaç-Ø-, bulun-Ø-... gibi kendi türünden anlam içeren kelimelerle çoğaltılabilmektedir. Birincilerin birer varlık, ikincilerin de birer hareket algısında ortaklaştıkları gözlenir. Anlam dediğimiz, bizi büyütenlerin konuşmalarından edinilen, ancak konuşma dışında kendi başına da zihinde birer karşılık olarak beliren bu varlık ile hareket algısıdır ve dilin konuşma/sözün dizimi → cümle şartına bağlı olmaksızın da algılanan karşılığıdır. Her anlam ve telaffuz şekli farkı bu iki anlam ile şekil türünden birinde ortaklaşır. İşte bir anlamla bir telaffuz şeklini kendisinde müstakillen birleştiren bu dil unsuruna kelime diyebiliriz.

Elbette kelimeler, kelimelerin taşıyıcısı oldukları anlamlar, anlam alış verişi aracılığıyla değişir, gelişir, başkalaşır. Buna da cümlelerle yani konuşmalarla yürüyen zihin faaliyetleri kaynaklık eder. Ancak dil kelimeyi, bu oluşma süreçlerini temsil etmek üzere değil, kendi başına algılanabilen bir karşılık olarak anlam ve bu anlamı taşıyan müstakil bir şekille hisselendirmiş, kelimeyi bu içerik ve şekil ilişkisiyle yapılandırmıştır.

Özetle dilde, müstakil olarak telaffuz edilen ve anlaşılabilen eksiltili şekle bağlı hareket anlamı ile fiil ve eksiltisiz şekle tabi anlamı ile isim olmak üzere iki kelime çeşidi vardır. İsim ve fiil türünün bu ölçülerle karşımıza çıkan varlığı, herhangi bir ölçü ile tayin edilemeyen ilave bir kelime türünün iddiasını geçersiz kılar.

Dilin ekleşmedeki diğer unsuru ise, kelimeye eklenme sürecinde ortaya çıkar ve fiile ya da isme eklenme özelliklerinden birini kazandığı gibi, bu özelliği eklenmenin istisnasız biçim şartı olarak sonraki eklere ve kelime ilişkilerine aktarır.

2. Ekleşme dizisinin iki dil unsuru kelime ve ekten ibarettir ve birbirleriyle yapılandırılarak ayırt edilmiştir. Ekleşmede görevlendirilen üçüncü bir anlam biçim ya da işlev biçim ilişkisi tanımlanamaz. Tamlama ve cümle aşamalarına kadar bütün ekleşme, bu iki unsur üstüne bina edilerek şekillenen üç ana alt sistem üzerine kuruludur:

Kelime kelime karşılığı: Kelimeler, müstakil olan telaffuzlarını birbirlerine karşı koruyan ve anlamlarını münferit olarak algılamayı kolaylaştıran bir telaffuz aralığı süresiyle, önceki **tamlayan** (yardımcı unsur) sonraki **tamlanan** (asıl unsur) göreviyle ilişkili olarak sıralanırlar; önceki kelime sonrakine tabidir. *Yağ-mayan yağmur+lar*, gibi.

Kelime ek karşılığı: Şekli/telaffuzu ekleşme ile değişmeyen kelime önce, eklendiği kelimenin şekline göre biçimlenen ek ise kelime ile aralarında en fazla bir kelimenin iki hecesi arasındaki telaffuz aralığı süresiyle kelimeye ekli olarak sonra gelir. Kendi başına algılanabilen bir karşılığa, anlama sahip olup önce gelen **kelime** ile, kelimeye eklenerek ona ait çeşitli işlevleri karşılayan ve kelimelere uyum sağlamak için üst şekil alt şekil ilişkisine göre biçimlenen değişken telaffuzuyla ya da telaffuzsuz şekilleriyle sonra gelen **ek**, **asıl unsur** ±**yardımcı unsur** sırası ile, yardımcı unsur olan ek asıl unsur olan kelimeye göre telaffuz edilerek sıralanırlar.

Bu ilişkide, sonraki unsur olarak kelimeye ait işlevi karşılayan ek, önceki unsur olan ve anlamı karşılayan kelimeye tabidir. *Sor-ma-dı+ Ø+lar/Sev-me-di+ Ø +ler*, gibi.

Ek ek karşıtlığı: Ekler, eklendikleri kelimeye ait işlevleri karşılama sıralarına göre yapılandırılan bir sırayla ve yine isim ve fiil sınıfları esas alınarak sıralanırlar. Buna göre ekler, temel işlevleri/üst işlevleri ile yan yana eş zamanlı olarak eklenirler. Buna *yandaş karşıtlık* deriz. Ekleşme dizisini belirleyen kaç çeşit ek olduğunu bu karşıtlık belirler. Bu eklerin, art zamanlı olarak aynı yeri paylaşan türleri vardır ve alt türleri belirleyen bu ilişkiye *yerdâş karşıtlık* deriz. *Sor- Ø-du + Ø+ Ø/Sor- Ø-ar+ Ø+ Ø*, örneğinde, zaman eki üst fonksiyon, olumluluk ekiyle ve şahıs ekiyle yandaş; geçmiş zaman eki ve geniş zaman eki alt fonksiyonlar, yerdâş ve art zamanlı olarak eklenebiliyorlar.

3. **Kelimelerde anlam ile şekil, eklerde ise işlev ile şekil arasındaki karşıtlık ilişkisi takip edilmelidir.** Telaffuz ile anlam/işlev karşıtlığı olarak adlandırılabilen karşıtlık, kelime ve eklerin telaffuz değerleriyle anlam ve işlevlerinin birbirlerini karşılamalarını içeren, başka bir adlandırmaya göre morfofonetik diziliş ile morfonemik dizilişin karşıtlığıdır. Ses bilgisiyle desteklenmeyen bir şekil bilgisi ile, ekleşme kanununun öncelik sonralık şartlarının bir neticesi olan morfofonetik ile morfonemik diziliş arasındaki birbirlerini karşılama ilişkisi takip edilemez:

Yi - Ø-yecek	+	kişi+ler+den	+ i - Ø - di + n	+ iz
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø+ Ø	+Ø - Ø - ti + n	+ iz
Yi - Ø-yecek	+	kişi+ler+den	+er - Ø - ür + si	+ z
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø+ Ø	+Ø - Ø - Ø +si(n)+ (i)z	
Yi - Ø-yecek	+	kişi+ler+den	+dür - Ø - ür +si(n)+ (i)z	
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø+ Ø	+tir - Ø - Ø +si(n)+ (i)z	
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø+ Ø	+tir - Ø - Ø + i	+ z
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø+ Ø	+tir - Ø - Ø + Ø	+ ler
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø+ Ø	+tir - Ø - Ø + Ø	+ Ø
Yi - Ø-yecek	+	kişi+ler+den	+er - Ø - ür + be	+ n
Yi - Ø-yecek	+	kişi+ler+den	+ Ø - Ø - Ø + i	+ m
Yi - Ø-yeceğ	+	Ø + Ø + Ø	+ Ø - Ø - Ø + i	+ m
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø + Ø	+ Ø - Ø - Ø + Ø	+ ler
Yi - Ø-yecek	+	Ø + Ø + Ø	+ Ø - Ø - Ø + Ø	+ Ø

4. **Alt işlev ile üst işlev arasındaki karşılıklı var etme ilişkisi/karşıtlığı takip edilmelidir.** Yandaş, yani öncelik sonralık sırasıyla ve eş zamanlı olarak bulunabilen eklerin işlevleri birlerinden ayrıdır. Dilin ihtiyaç duyduğu ana işlevleri bu ekler karşılar. Bunlar en üst işlev farkıyla ve hem öncelik hem sonralık ilişkide yandaş olarak eklenirler. Aşağıda sıralanan on ana ek türü bu eklerden oluşur. Fiilimsilerin birinci alt işlev türünü oluşturan çeşitleri de sınırlı bir yandaşlık ilişkisiyle karşılanır ve ayırt edilirler. Ancak yandaş ilişkileri bütünüyle aynı olan ekler yerdâşılır ve bir üst işlev türünü, o işlev türünde ortaklaşarak oluştururlar. Bu sebeple ait oldukları ortak işlevi/üst işlevi aynı anda, eş zamanlı olarak değil biri

olmadığında diğeri alt işlev farkıyla onun yerini almak şartına bağlı olarak karşılırlar. Mesela:

İştahla ye- Ø-miş	+	kişi + Ø + den+ i - Ø - di + Ø +ler
	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - ti + Ø +ler
İştahla ye- Ø-miş	+	kişi + Ø + Ø + dir - Ø - Ø + Ø +ler
	+	Ø + Ø + Ø + tir - Ø - Ø + Ø +ler
İştahla ye- Ø-miş	+	kişi + Ø + Ø + Ø - Ø - Ø + Ø +ler
	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - Ø + Ø +ler
İştahla yi- Ø-yecek	+	kişi + Ø + Ø + i - Ø - di + Ø +ler
	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - ti + Ø +ler
İştahla yi- Ø-yecek	+	kişi + Ø + Ø + dir - Ø - Ø + Ø +ler
	+	Ø + Ø + Ø + tir - Ø - Ø + Ø +ler
	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - Ø + Ø +ler

örneklerinde **-miş** ve **-(y)AcAk** şekilleriyle karşılanan iki sıfat fiil eki vardır. Birincisi **rivayet** ikincisi **istek** işlevini karşılayan bu eklerin her ikisi için verilen ekleşme dizilerinde, hem tamlayan ve tamlanan kelime telaffuz edilip anlamca da aktarılan hem de tamlanan kelime sadece görev işaretiyle aktarılan örnekler yandaş yandaş karşıtlıklarıyla gösterilmiştir. Hem tamlayanı hem tamlananı anlamca ve telaffuzlarıyla yer alan örneklerin sırasıyla rivayet ve istek işlevleriyle, birer **fiil** → **isim** tamlamasının tamlayanının ekleri oldukları şüpheden uzak bir şekilde anlaşılmalıdır. Buna göre **fiil** → **isim** tamlamalarını kuran fiildeki tamlayan ekinin iki alt işlevinden birinin **rivayet**, diğerinin de **istek** olduğu da tanıklanmaktadır. Örnekler, **rivayet** ve **istek** alt işlev türlerinin art zamanlı/yandaş olarak eklenmesiyle **sıfat fiil** üst işlevini karşıladığını açıklar. Bu, **rivayet** ve **istek** bildiren her ekin bir sıfat fiil, sıfat fiilin bir tamlayan fiilin eki olduğunu, bir görev üyesi olarak tamlanan isim işaret edilmeden(Ø), yandaş olarak bu ekin oluşamayacağını da belgeler. Yukarıdaki örneklerden **istek/-(y)AcAk** ekiyle benzer eklerin de birer sıfat fiil eki olduklarının tespitine imkan verir. Türkçedeki şu ekler, istek ortak alt işlevine sahip sıfat fiil ekleri olarak listedeki yerini alır:

İştahla yi- Ø	-ye	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - Ø + Ø +ler
İştahla ye- Ø	-meli	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - Ø + Ø +ler
İştahla ye-Ø	- Ø	+	Ø + Ø + Ø + Ø - Ø - Ø +sin+ler

Bu listedeki **emir** isteğinin, isteğin emir kuvvetini sağlamak için, - Ø+ (damga) işaretli şekilde temsil edilmesi dikkat çekici ve öğretici niteliktedir. Özetle **istek** bir sıfat fiil işlevi olduğuna göre, **emir** de bir istek türüdür ve sıfat fiil ekinin bir alt türü olduğundan başka bir açıklama yapılması abes olur.

Bütün bu kanunlar dikkate alındığında, Türk dilinin ekleşme dizisinde yer alan kelimelerin ve eklerin sınıflamasının verdiği sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Anlam unsuru olarak kelime vardır. Türü, biri varlıkları karşılayan ve eksiltisiz bir telaffuz şekliyle karşılanan isim diğeri hareketi karşılayan eksiltili telaffuz şekliyle isimden ayrılan fiil olmak üzere ikiden ibarettir. Bütün kelimelerin, bir tek fonem farkıyla bile olsa müstakil telaffuz edilen sabit bir şekli vardır: gel- Ø-, aş+ Ø

2. Anlamı olmayan, ekleşme dizisindeki görevlendirmeye işlev kazanıp aslında kelime ilişkilerinde kelimelerin işlevlerini karşılayan morphem olarak bir de ekler vardır ve şekilce eklendikleri kelimelere uyumundan kaynaklanan alt şekillerle ve karşıtlıklarla kullanılan damga morphem (-Ø-/+ Ø +/ -Ø+/+Ø-) şekilleriyle karşılanır.

Eklerin, yandaş ekleşmeyle karşımıza çıkan üst işleve sahip on (10) çeşidi ve yandaş ekleşmeyle işlevi artan alt türleri vardır. Burada ekleri, en azından üst işlevleri ve ekleşmedeki yerleri bakımından sıralayabiliriz:

1/10. 1. Anlam değiştirme ekleri: Yapım Eki.

- ◆ Yapım ekleri, kelimenin anlamını değiştirir, başka kelime yapar.

geç-Ø- “geçmek” → geç-**im** “maişet”, geç-**it** “ulaşımı sağlayan bağlantı yeri, geçit”

sür-Ø- “sürmek” → sür-**ç**-Ø- “tökezlemek”; kaz-Ø- “kazmak” → kaz-**ı**-“sürmek”, tep- Ø- “tekmelemek, sığıştırarak doldurmak vd.” → tep-**ele**- Ø- “öldürmek”...

boş+Ø+ “boş, dolu olmayan” → boş+**a**- “talak etmek”, boş+**la**- Ø-“ihmal etmek”...

göz+Ø+ “göz” → göz+**e** “kaynak suyu”, tuz+Ø+ “tuz” → tuz+**luk** “tuz kabı ”...

- ◆ Yapım ekleri, anlam köküne gelir ve bu yüzden kelimeye eklenen ilk ektir. Anlam değiştirme işlevi de bunu gerektirmiştir. Fiilde, varsa çatı ekleri ile olumluluk/olumsuzluk eki ve isimde teklik/çokluk eki, yapım ekinden sonra gelir.

kıy-ı+Ø, kıy-ı+lar, ayakkabı+**cı**+lar, tuz+**luk**+Ø, kaz-ı-t-ma-, sür-**ç**-ül-me-.

- ◆ Aynı kelimeye birden fazla yapım eki gelmez. Başka deyişle yapım ekleri yandaş art zamanlı eklerdir ve her yapım eki, daha önce yapılmış yeni anlamın üstüne gelir, önceki yapım ekinin değiştirmiş olduğu kök anlamının değil: göz+**lük**+**çü**

- ◆ Yapım ekleri, isim ve fiil kategorilerinin dört çeşidine de sahip olan tek ektir.

öl-**ü**+

söz+**le**-

saR³-**k**-

göz+**lük**+

1/10. 2. Fiilin çatısını, isimlerle kurduğu/kuracağı tamlama ilişkisine göre geliştiren ek: Çatı Eki.

Çatının iki amacı gözlenir: Fiilin anlamı olan hareketi tesis etmek ve fiilin ilk hareket şeklini tayin etmek. Bu husus, yapım ekinin de çatı ekinin işlevinin de dışında, fiilin yapısıyla ilgili bir kuruluş şemasıdır. Ancak çatı konusunun anlaşılması, fiil ile ismin anlam yapıları arasındaki bu farkı anlamaya bağlıdır. Sonuç olarak, yapım eki kök anlamı değiştirme işlevini yüklediği için, çatı ek(ler)i de çatısını geliştirme, fiilin anlamının isimlerle kurduğu/kuracağı tamlama ilişkisinin amacına göre zenginleştirme işlevlerini oluşturan ayrı ek çeşididirler. Olumsuzluk/olumluluk ekinden önce, varsa, yapım ekinden sonra gelirler:

³ . R: l, r.

sür-ç- **tür-ül** -Ø-
 ser-p- **iş-tür-il** -Ø-
 söz+le- **n-iş-tür-il** -Ø-
 dö- **n-üş-tür-ül** -Ø-

½10. 3. Fiilin anlamı olan hareketin sonucunu olumlu/edimli ya da olumsuz/edimsiz kategorize eden ek: Olumluluk/Olumsuzluk Eki.

değ-Ø- / değ-me-

½10. 4. Şekilce eksilteli olan fiilleri, anlamını koruyarak isim gibi telaffuz edilebilen ve aktarılabilen şekle sokan, eksiltisiz yapan ekler. Bunu üç ayrı ana alt işlev türü oluşturacak şekilde yaparlar: Fiilimsiler:

ayvayı ye- Ø- miş	+	kişi + ler (Sıfat fiil)
ayvayı ye- Ø- yip	+	bitir- Ø- (Zarf fiil)
ayvayı ye- Ø- me +ler+den	+	gel- Ø- (İsim fiil)

½10. 5. İsmi fiil sınıfına sokup, ismin anlamını fiil olarak tasarruf ettirmekle görevli ekler. Bunu iki türlü ek ile yaparlar: Ek fiiller:

ev+ Ø + de + i – di+n+iz	(+ i -, cevher fiili)
anlama-yı + ver - di+n+iz	(+ ver -, tasvir ek fiili)

½10. 6. İsim sınıfının karşılığı olan varlığı, nitelik nicelik karşılığında işaretleyen ekler: Teklik/Çokluk Eki.

ev + Ø (Teklik)
 ev +**ler** (Çokluk)

½10. 7. İsim tamlamasını kuran ekler:

a.Sıfatlama Eki

teneke	+Ø + Ø	+	kutu	+ Ø/+lar
sarı	+Ø + Ø	+	altın	+ Ø/+lar
tava	+ Ø + da	+	balık	+ Ø/+lar
hastalık	+ Ø + lı	+	mizaç	+ Ø/+lar

b. Belirtme Ekleri

ev+ler+ in	çatı+lar+ t +Ø	
ev+Ø + in	çatı+Ø + st +Ø	(+ilgi....(+iyelik eki)

Ya da:

ev+ler+ de+ki	çatı+lar
ev+Ø + de+ki	çatı+Ø (+İşaretleme+ilgi eki)

½10. 8. İsim ile fiil arasındaki işlevi yüklenen ekler. Bu işlevi hem isim ile fiil arasında kurulan tamlamada, hem isimden (cevher) ek fiiliyle fiil teşkilinde yerine getirirler: Hal Eki.

ev+ Ø+ Ø	+	görün- Ø-
----------	---	-----------

ev+ Ø+ *den* + görün- Ø-

1/10. 9. Cümlede yer alan anlam unsurlarından biri, birkaçı ya da her biriyle ilgili eksiklik algısının, cümlenin muhatabından talebi ya da isticvab işlevi yüklenen ek. Ekin işlevi eklendiği kelimeyle sınırlı olduğundan ihtiyaç duyulan her kelime için ayrı ayrı kullanılır: Soru eki.

Sen+*mi* + evlerin+*mi* + penceresinden bakacaksın.

1/10. 10. Cümleyi kurma görevini üstlenen ekler. Bu ekler fiile, fiil ile isim kategorisinde ve fiil isim sırasıyla, eş zamanlı ve yandaş eklenen iki ekin ekleşmesiyle şekillenirler. Zaman ve şahıs eklerinden meydana gelen bu eklerin aynı cümlede tekrarı mümkün değildir: Çekim Eki. Cümle kurduğu için hem fiile hem isme eklenen iki ana alt türe sahiptir ve yandaş/eşzamanlı olarak eklenmek zorundadırlar. Sırasıyla zaman ve şahıs eklerinden oluşur. Dilin bitimli zaman türüne sahip olan yegane ekleri çekim ekleridir ve cümleyi kurma işlevini bu nitelikleriyle kazanmışlardır. Diğer eklerin tamamı süren/süreç bildiren zaman türüyle işlev kazanırlar.

anla-ma -*dı* + *n* +*ız*

anla-ma -*z* +*sin*+*ız*

ÖZ

Cümle aşaması dahil, Türk dilinin bütün unsurları *ekleşme bilgisi* adı ile adlandırılabilen bir düzen içerisinde teşekkül ve inkişaf etmiştir. *Ekleşme dizisinin karşılık düzeni* adı ile karşılanabilecek bu düzen, isim ve fiil sınıfları, kelime ile kelime, kelime ile ek, ek ile ek; anlam ile işlev, işlev ile işlev, alt işlev ile üst işlev; yardımcı unsur ile asıl unsur; tamlayan ile tamlanan; yandaş ile yerdaş ve öncelik ile sonralık arasındaki karşılıklı var etme/karşıtlık ilişkisine göre şekillenip işleyen bir denklemdir. Bu denklemin ana unsurları kelime ve ekten ibarettir. Kelimenin isim ve fiilden oluşan iki, ekin ana işlevleri yüklenen on çeşidi ile, onların, ana işlevleri oluşturan ve sayısının sınırı sabitlenemeyecek olan alt türleri bulunmaktadır.

Sonnot:

♦ **Eklenme ve ekleşme kültürleri bakımından dilleri esasta ikiye ayırmak mümkündür:** Bir, ekleşme ve eklenme düzeni hem kelime ek ilişkisi hem ek ek ilişkisi bakımından eklenme sırası, şekli ve işlevleri ile başından sonuna kadar takip edilebilen dil(ler); iki, bu ayrımı bu ölçülerle en azından kendi başlarına veremeyen diğer diller. İlk tanıma ailesiyle birlikte ve bütün verimliliğiyle uyan Türk dilidir. Geri kalan dilleri başlıca iki sınıfta değerlendirebiliriz: Düzenli ama içten, kelime ile iç içe eklemeli dil(ler) ki bu Arapça demektir, ve, eklerinin düzeni ölçülemeyen ya da kelimenin şurasından burasından eklenen diller, yani Hint Avrupa, Anglo Sakson, Latin ..., hangi bakımdan nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin, ihtimal dahilindeki bütün diller. Söz gelimi Arapça “ktb”, bu şekliyle hem isim olarak Türkçe “yazı” yı hem de fiil olarak Türkçe “yaz-Ø-“ fiilini karşılamaktadır ancak bu temel anlam farkını karşılayacak şekil farkından söz edemeyiz. “Sülasi” adı verilen bu anlam kökünden kelime türetmek söz konusu olduğunda şöyle bir durumla karşılaşıyoruz. Anlam köküne ait ilk ses olan k’den sonra ā ikinci ses olan t’den sonra i sesi ilave edilerek “kâtib” şekli elde ediliyor. Kelimenin elde edilen bu şekli “ismi fail”

oluyor. Karşılığı da “yazan” haydi diyelim ki bir de “yazar” demek. Şimdi ilave edilen sesler, kelimenin anlam kökünün fonemleri arasına dağılmış ayrı işlevi olan bir ek mi, kelimenin kök fonemleri ile imtizaç etmiş yani anlamı değiştiren yapım eki olarak mı değerlendirilecektir; ya da yeni bir kelime mi elde edilmiştir yoksa kelime aynıdır da işlevi mi değişmiştir. Diyelim ki sülasisi anlam ögesi, ilave edilen sesler de “ismi fail” dendiğine göre “özne” gibi bir görev unsuru olarak sayılsın. Ama “ismi fail” denen bu türetmeyi, aynı sülasinin “ismi mekan” sınıflamasıyla türetilen “mekteb” kelimesiyle birlikte ele aldığımızda, buna diyelim “ismi mef’ul” sınıflaması yapılan “mektüb” türetimini v.d. dahil ettiğimizde şu durum açıkça ortaya çıkar: Arapça’da, bir kelimenin anlam kökü şekil bakımından birbirinden ayrılmadığı gibi, anlam kökünü oluşturan seslerin arasına şu veya bu sıra ile belli bir düzen ile serpiştirilen fonemlerle ekleşme sağlanmaktadır ancak anlam kökünün fonemleriyle karıştırılan ekli fonemlerle elde edilen ve ismi fail, ismi mef’ul, ismi mekan... gibi farklı fonksiyonlarla ortaya çıkan bu türetmeler ve ekleri aynı kelimenin köküne eş zamanlı olarak bir sıra dahilinde eklenen ekleşme düzeni ile değil birbirinden bağımsız art zamanlı ögeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu yüzden aralarındaki farklar bağımsız art zamanlı karşılaştırmalara imkan vermektedir ancak bir ekleşme ve eklenme zincirini oluşturan eşzamanlı eklerin öncelik sonralık ilişkisini yani birbirleri arasındaki hiyerarşik sırayı karşılaştırmalara imkan vermemektedir. Hatta bu şekildeki yapılanma, bu kategoriler arasındaki en öncelikli kategori olan isim ve fiil kategorilerini belirleme imkanını dahi bahşetmemektedir. Bu durum kendi içindeki sistem ne kadar uyumlu olursa olsun, dilin unsurlarını ayıran sınıflamada temel bir eksikliği de yapısında barındırmasına yol açmaktadır. Kelimenin isim ve fiil kategorilerini bile şekle bağlayamadığı gibi, isim ve fiil sınıfının yanına bir de *zarf*, *sıfat*, *zamir*, *edat*... gibi, kelimenin yüklendiği ama ekleşme düzeni elvermediği için ayırımı yapılamayan görevlerin, gerçekte olmayan kelime çeşidi zannedilmesi yanılığını da beraberinde getirmesi bundandır. Diğer taraftan teklik/çokluk kategorisini belirleyen unsurların çeşitliliğe bağlı farklılığı da ilk bakışta göze çarpan hususlardandır. “*Kibr*→*ekâbir*, *vekil*→*vükelâ*, *fıkr*→*efkâr*, *tâlib*→*tullâb*, *kalb*→*kulüb*...” gibi farklı vezinli içten eklemeli teklik çokluk türetmesi yapılırken, eklenme biçimleri bakımından çekim, yapım... türünde yukarıda belirtilen örneklerden ayırt edilemediği hemen anlaşılmaktadır. “*ârif*+*în*, *tenzil*+*ât*...” örneklerinde ise sondan ekleme söz konusudur.(Timurtaş 2003:84 vs.)

Arapçadan farklı bir dil olmasına rağmen İngilizce de dilin unsurlarının sınıflamasında ondan başka türlü sonuç vermez, aksine daha sorunlu bir yapı gösterir. Durum kelimelerin sınıflamasından itibaren gözlenir. Mesela “*difficult* ‘zor’ (It was a difficult exam: Zor bir sınavdı), *available* ‘mevcut, hal-i hazırda bulunan, müsait’ (The doctor is currently available to see you: Doktor şimdi sizi görmek için müsait), *intelligent* ‘zeki’ (you are an intelligent child: sen zeki bir çocuksun), *former* ‘önceki, eski’ (He still receives presents from his former students: Eski öğrencilerinden hala hediyeler alır), *important* ‘önemli’ (He missed an important appointment: Önemli bir randevuyu kaçırdı)... *sıfat*; *usually* ‘genellikle’ (It is usually quiet around here: Buraları genellikle sessizdir), *never* ‘hiç, asla’ (I never want to go there again: Oraya bir daha gitmeyi hiç istemem), *likely* ‘muhtemel’ (It’s likely that the factory will shut down: Fabrikanın kapanması muhtemeldir), *again* ‘tekrar’ (I want to see the movie again: Bu filmi tekrar izlemek

istiyorum)...**zarf**; **something** ‘bir şey, falan’ (I need to tell you something important: Sana önemli bir şey söylemem lazım), **someone** ‘birisi’ (Someone wants to see you: Birisi seni görmek istiyor), **everything** ‘her şey’ (Tell us everything you know: Bildiğin her şeyi bize anlat)...**zamir**; **with** ‘ile’ (I decorated the room with posters: Odayı posterlerle süsledim), **from** ‘den, dan’ (There is a strange sound coming from outside: Dışarıdan gelen tuhaf bir ses var), **towards** ‘e doğru’ (The train was coming towards the station: Tren istasyona doğru geliyordu)...**edat**; **people** ‘insanlar, kişiler’ (Innocent people are killed every day: Her gün masum insanlar öldürülüyor), **history** ‘tarih’ (This is one of the greatest disasters in human history: Bu insanlık tarihindeki en büyük felaketlerden biridir), **food** ‘yemek, yiyecek’ (She made his favorite food for his birthday: Doğum gününde ona en sevdiği yemeği yaptı), **literature** ‘Edebiyat’ (He was always interested in classical literature: Klasik edebiyata her zaman ilgisi vardı)...**isim**, kabul edilmiştir. (<http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-500-Adjectives.aspx/>, <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-1500-Nouns.aspx>, <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-250-Adverbs.aspx>, <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-60-Pronouns.aspx>).

Öyleyken mesela, **ally** ‘müttefik, dost/ birleş-, ittifak et-, akraba ol-’, **ambush** ‘pusu, tuzak/ tuzak kur-’, **answer** ‘cevap, karşılık/ cevap ver-, gel-, git-’...” kelimeleri ise aynı şekilde sahip oldukları halde hem **isim** hem de **fiil** addedilmektedirler. (Redhouse 1985).

Fiillerin ekleşmesindeki biçimsizlik, ilave bir dikkat gerektirmeyen ayrı bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Bir kere düzenli ve düzensiz fiiller söz konusudur. Bir taraftan “pass→passed ‘geç-’, start→started ‘başla-’,” ... örneklerine sondan ekleme düzeni hakim iken, öbür taraftan “*sleep→slept* ‘uyu-, *see→saw, seen* ‘gör-’, *write→wrote, written* ‘yaz-’...” gibi, belki şurasından burasından eklenme diyebileceğimiz düzensizlikleri gösteren fiil ailesi teşekkül etmiştir. Yine mesela teklik çokluk kategorilerinde benzer durum vardır: “boy+s, star+s; child+ren” ekleşmelerinin çeşitliliği bir tarafa “*man→men, woman→women, tooth→teeth*” örneklerinde başka bir çokluk şekliyle karşılaşılr.

Farsçadan da mesela fiillerdeki düzensizlik ya da düzen çeşitliliğine işaret edilebilir: “*ber dāšten* ‘kaldırmak’, *ber gešten* ‘dönmek’, *bāz dāšten* ‘engellemek’” ...*ön edatlı* fiil olarak işaretlenirken, *basit fiil* değerlendirmesiyle sınıflanan bir de “*efkenden* ‘atmak’, *bāyesten* ‘gerekmek’, *devīden* ‘koşmak’ ...” gibi fiil şekilleri bulunmaktadır. Yine fiille ilgili ekleşmelerde baştan sondan eklenmelerin gözlenmesi gibi hususlar hatırlanabilir: “*ne+toṽān+em+be+gūyem* ‘söyleyemem’, *ne+mi+tuṽānem+be+gūyem* ‘söyleyemiyorum’...” v.d.(Yıldırım:2010).

◆ Yanlış bir şekil anlam ilişkisinden hareketle tespiti yapılan kelime sınıflamaları konusunun tipik bir örneği de sıfatlama eklerinin ayırdına varılmadığı için yapım ekleriyle karıştırılmasıdır. Bu sorunun temelini, sıfat/vasıflandırma/belirtme unsurunun kelimeye ait bir anlam çeşidinden sayılması ve bunun da sıfatlama eklerinin yapım eki sanılmasına yol açması oluşturur. *Sıfat* bir görev değil kelime türü olarak belirlendiği ve sıfatlama ekleri kelimedenden/anlam kökünden bağımsız telakki edilmediği için yapım eklerinden sayılmış, bu da, sıfat tamlamasının *sıfat türünden bir ismin eksiz* tamlayanıyla kurulan tamlama çeşidi olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur. “*Sıfat tamlaması eksiz tamlamadır*” ya da

“*tamlayanı sıfat tamlananı isimden meydana gelen eksiz olarak birleşen bir tamlamadır*” şeklinde oluşan kanaat tekrar edilip durmuştur (Adalı, 73. s. ; Bilgegil, 138. s. vd.; Erdoğan, 9. s.; Karaağaç, 180. s.; Karahan, 49. s.; Özkan-Sevinçli, 30. s.; Vural-Böler, 203. s.; “*kısaltma öbekleri*” adı altında tamlayanları bakımından “*isim+hal eki veya çekim edatı*” formülüne bağlayarak ilaveten yaptığı izaha muhtaç açıklamayla dikkati çeken Karaağaç, 180.,181. s. ... vd.). Johanson da “*Türkçenin tipik özellikleri*” başlığı ve kapsamı sadedinde, eksiz sıfat tamlaması fikrini farklı ifadelerle ortaya koyar: “*Sıfat kategorisi morfolojik açıdan kelime türü olarak ilişki dillerinin çoğuna göre daha az ayrılmıştır* (9. madde)... *Sıfat tamlamalarında uyum işaretinin olmaması.tamlayan ile tamlanan arasındaki uyumun gösterilmesi oldukça sınırlıdır. Bu uyum Türkçede özne ile yüklem çekirdeği arasındaki şahıs ve sayı açısından örtüşmeyi kapsar. Bu aynı zamanda sıfat ve tamlayıcı diğer unsurların hal, cinsiyet ve sayı çekimine sahip olmadığı anlamına gelir* (14. madde)” (2007, 41.s.). Sıfatlama eklerinin “*isimden sıfat yapan ekler*” olarak değerlendirildikleri, hatta, fiile eklenen sıfat fiil ekleriyle aynı başlıkta toplandıkları dahi gözlenmektedir. (Banguoğlu, 159, 166, 177, 179...vd.; Bilgegil,175-176; Ergin, 155-161; Korkmaz, 35-66 ve 340-346). Deny *çokluk, iyelik, hal* ve *+ki* eklerini almadığını düşündüğü kelimeleri sıfat olarak saymış, ona göre sıfat olmayan ancak eksiz saydığı (sıfat) tamlama(sı) ile ilişkilendirerek sıfat yerine kullanılma kaydı koymakla (determinatif, tayinli, belirtici) isimlerden ayırmıştı ve bu sebeple her durumda, sıfatlama eki fikrine yabancıydı. *Tayin* (determination) ve *tavsif* (qualification) ayırımıyla tespit ettiği sıfatlama işini bir kelime türü olarak anlamaktaydı ki bu tamamıyla ve esasen hem kendisinden önceki hem de sonraki anlayışları yansıtır. (215... vd.; 222... vd.). Deny, *+ncl, +Er, +cık, +cE, +rAk, +II, +IIk ...*şekilli ekleri de ele alır ve onları “*isim / sıfat yapım eki*” olarak gördüğünü sergiler (301... vd.). Ekleri “*I. Çekim, II. Ad durum, III. yapım*” olmak üzere görece üçlü sınıflamaya tabi tutan Hatiboğlu (1974, 11.s. vd.)’nun bakışı da farklı değildir. Gemalmaz (2010, 252) ise isim tamlamalarının *derin* yapısı ile münasebetli olarak *+II/+sız* şekillerini *varlık/yokluk*, (*← okul çanta+Ø+sız, kır çiçek+Ø+li*) ve *+IIK* şeklini *tahsis* eki alt sınıflamasıyla “*hal-yapım ekleri*” adı altında farklı bir değerlendirmeye tabi tutar. Emre’nin “*Küçültmelikler*” başlığı altındaki *+CE, +CEK, +CIK...*gibi ekleri zarf, sıfat zamir’lik türetmelerden saymasındaki ana düşünce de başkalık içermez (156-162.s.). *+CI, +LI...* şekillerinin “*sözdizimlik*” işlevlerine dair, ikincisinin hal eki olduğuna yönelik açıklamalar da olmuştur (Demircan, 1.,2.s.; Uçar, 135-142)...vs.

◆ DENY’nin, Türk dili ile Fransızca arasında, şekil bilgisi kıvamında yaptığı karşılaştırmalar, esaslı bir sonuç vermemiş, kelime odaklı bakış açısını sorgulayan bir kapı açmamıştır. DENY, Hint-Avrupa dilleri ile Türk dilinin ekleşme biçiminin farklı olduğuna dikkat çekmiş, ancak bu farkın dilcilik bilgilerini gözden geçirmeye sebep olacak usul ve fûrua yönelik derin bir disiplin ortaya koymaktan uzak kalmıştır. (2004:5 v.d.)

◆ GEMALMAZ bile, “*edat*” fikrini, “*yapım ve çekim ekleri*” gibi görev ögeleri olarak nitelediği unsurlar arasında saymaktadır. (2010: 181)

◆ BASKAKOV’un, Türkçenin, Avrupalı araştırmacılar tarafından incelenmesinde, Hint-Avrupa ailesi dilleri gramercilik geleneğinin etkisine vurgu yapmasını, Türkçe sözdiziminin tasvirinde yapısalılık (morfolojizm)’in hakimiyetine ve Türklerin yazdığı Arap gramer geleneğinin etkisiyle sözdizimi

bahsine yer verilmemesine temas etmesini not edelim. Avrupalıların (tabii onların çizdiği bu yönde Türk gramercilerin Z.T.) fiilimsili sözlerin, Hint-Avrupa dillerindeki yan cümle (anlayışı ile Z.T.) karşılaştırmalarına işaret eden BASKAKOV, hikayesinin özünde, kelime grupları için bağımsız bir söz dizimi kategorisi oluşturmadan, sözdizimi araştırmalarının, cümle veya kelime grupları bünyesindeki morfolojik ve leksik işlevlerinin incelenmesine dönüştüğü tespitine odaklanıyor ve daha sonra bu konuda farklılık gördüğü sınıflamalarla konuyu genişletiyor (s. 9 v.d.). Başka bir yerde Baskakov (2006: 9), bir dilin incelenmesi için öncelikle “söz dizimi birliklerinin yapısı- cümleler ve kelime gruplar” ile kelimenin “biçimbilimsel yapısı”na müracaat etmek gerektiği fikrini ileri sürer.

Bizim teklif ve izah ettiğimiz “*ekleşme bilgisi*” teriminin, ne Baskakov’un, ne de üzerinde bahis açtığı dil incelemelerinin anlayışlarıyla ve bu anlayışlardan türeyen terimlerle akrabalığı yoktur. *Ekleşme bilgisi* dil anlayışı terimi, ‘kelime grupları, yan cümle, asıl cümle, basit cümle birleşik cümle...’ gibi terimleri ne içerik olarak ne tanım olarak ilmi bulmaz ve reddeder. Bugüne kadarki dilcilik faaliyetleriyle oluşmuş diğer terim ve bilgileri de kendi anlayışına göre düzelterek ve biçimlendirerek, *ekleşme bilgisinin* dilcilik sınıflamasına ya yeni içeriğiyle dahil eder ya da yok sayar. Mesela, morfoloji/şekil bilgisi kavramını, ekleşme bilgisinin ürünü olan ve kelime ile eklerden meydana gelen malzemelerini karşılayan bir terim olarak sınırlar ve kabul eder. Tamlama’yı kabul eder ve onu da iki çeşit kelimededen münavebeyle oluşan dört tamlama çeşidi temelinde şekillenen bir içerikle yapılandırır. Eklerin şekle bağlı tespit ve isimlendirmelerini reddeder.

Kaynakça

- ADALI, O. (1979), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara: TDK Yayınları.
- BANGUOĞLU, T. (2011), *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- BASKAKOV, A. N. (2006), *Türk Dillerinin Tarihi-Tipolojik Sesbilimi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- BASKAKOV, A. N. (2011), *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- BİLGEGİL, M. K. (1964), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.
- DEMİRCAN, Ö. (2010), “‘-CI’ Eki Bir Niteleyici Türetir Adlaştırmaz”, *Türk Dili*, S.139, Temmuz – Ağustos: 1-3.
- DELİCE, İbrahim (2000), “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 9: 135-150.
- DENY, J. (1941), *Türk Dili Grameri*, (Tercüme: Ali Ulvi Elöve), İstanbul: Maarif Matbaası.
- DENY, J. (2004), *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*, Ankara: TDK Yayınları.
- EMRE, A. C. (1945), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- ERDOĞAN, M. (2006), *Kelime Grupları ve Cümle Bilgisi*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- ERGİN, M. (1972), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GEMALMAZ, E. (2010), *Türkçenin Derin Yapısı*, Ankara: Belen Yayıncılık.
- HATİBOĞLU, V. (1974), *Türkçenin Ekleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- JOHANSON, L. (2007), *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çeviren: Nurettin Demir), Ankara: TDK Yayınları.
- KARAĞAÇ, G. (2009), *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KARAHAN, L. (2000), “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, *Türk Dili*, S. 583 (Temmuz): 16-23.
- KARAHAN, L. (2006), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- KORKMAZ, Z.(2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZKAN, M.-SEVİNÇLİ, V. (2008), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul: 3F Yayınları.

- REDHOUSE SÖZLÜĞÜ (1985), *English-Turkish Dictionary*, İstanbul: Redhouse Yayınları.
- TİMURTAŞ, F.K. (2003), *Osmanlı Türkçesi Grameri III*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TURAN, Z. (1999), “Cümlelerin Yapısı İle İlişkilendirilen “Basit” ve “Birleşik” Kavramları Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.8: 299-312.
- TURAN, Z. (2006), “Türkçede Basit/Birleşik Çekim Ayırımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları* 30/III: 279-292.
- TURAN, Z. (2007), “Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?”, *4. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı'nda sunulan bildiri, 25-29 Eylül 2000*, Ankara: TDK. Yayınları: 1835-1844.
- TURAN, Z. (2008), “Gösterme Sıfat Fiili”, *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları: 235-244.
- TURAN, Z. (2011), “Türk Dilinin Söz Diziminde Yer Ödünçlemesi”, *III. Uluslar Arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 16-18 Aralık 2010*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası: 908-915.
- TURAN, Z. (2015), “Dilciliğin Ana Sorunu ve Türk Dili”, *7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi (25-30 Ağustos 2015, Kaposvar-Macaristan) Bildiri Kitabı*, Aralık: 76-83.
- TURAN, Z. (2016), “Tarihi İnkısafta Sebebiyle Dilciliğin Türk dilciliğinin Seyrine Etkisi”, *Türk Dünyasında İlmî Araştırmalar Sempozyumu (29-31 Mayıs, 20016, Celalabat-Kırgızistan) Bildiri Kitabı*: 740-749.
- UÇAR, E. (2012), “Eski Türkçe +LI Eki Üzerine”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 34: 135-145.
- VURAL, H.- BÖLER, T. (2011), *Ses ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- UZUN, N. E.(1998), *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara.
- YILDIRIM, N.(2010), *Farsça Dilbilgisi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-500-Adjectives.aspx>
- <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-1500-Nouns.aspx>
- <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-250-Adverbs.aspx>
- <http://www.talkenglish.com/Vocabulary/Top-60-Pronouns.aspx>